

ÎNFIINȚAREA ȘI ACTIVITATEA TRIBUNALELOR REGIONALE ȘI A CELOR ȚINUTALE DIN BASARABIA (1812 - 1828)

ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF REGIONAL AND COUNTY COURTS IN BESSARABIA (1812 - 1828)

Artur LEȘCU,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport.
E-mail: scit55@yahoo.com

Rezumat: În articolul de față sunt analizate problemele ce țin de înființarea și activitatea tribunalelor regionale și celor ținutale din Basarabia în perioada anilor 1812 - 1828. Imediat după anexare, guvernul rus a început implementarea sistemului de drept, specific acestei țări. Inițial, din dreptul rus a fost introdus în Basarabia dreptul penal și legislația privind organele de poliție. Atenție sporită era acordată menținerii ordinii de drept și a legislației, prin înființarea sistemului judecătoresc. Instituții supreme judecătorești în Basarabia erau Tribunalul penal regional și Tribunalul regional civil. Dreptul civil se baza pe drepturile și obiceiurile moldovenești, iar cel penal – pe legislația rusă. Instanța judecătorească inferioară era reprezentată de către judecătoriile ținutale, care erau responsabile de soluționarea tuturor delictelor și litigiilor, civile și penale. În baza documentelor inedite, autorul demonstrează procesul înființării și activitatea tribunalelor regionale și celor ținutale din Basarabia.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Imperiul Rus, sistem penitenciar, sistem punitiv, legislație, tribuna civil, tribunal penal, dreptul autohton, dreptul rus, sistem judiciar.

CZU: 347.998: 94(478) „1812 /1828”

Abstract: The present article analyzes the problems related to the establishment and activity of regional and county courts in Bessarabia during the years 1812 - 1828. Immediately after the annexation, the Russian government began to implement the law system, specific to this country. Initially, Russian law introduced criminal law and law on police bodies in Bessarabia. Increased attention was paid to maintaining the order of law and legislation, by establishing the judicial system. The supreme judicial institutions in Bessarabia were the Regional Criminal Court and the Regional Civil Court. Civil law was based on Moldovan rights and customs, and the criminal law - on Russian law. The lower court was represented by the county courts, which were responsible for solving all crimes and disputes, civil and criminal. Based on the unpublished documents, the author demonstrates the process of setting up and working the regional and county courts in Bessarabia.

Key-words: Bessarabia, Russian Empire, penitentiary system, punitive system, legislation, civil tribune, criminal court, domestic law, Russian law, judicial system.

UDC: 347.998: 94(478) „1812 /1828”

Introducere

Ocupația rusească a generat o creștere bruscă și neașteptată a ratei criminalității. În pofida caracterului blând și tolerant al moldovenilor, fapt recunoscut de majoritatea călătorilor străini (Свиньин 1867, p. 175-320), începutul secolului al XIX-lea în Basarabia este marcat prin agravarea situației criminogene. Acest fenomen se explică prin mai multe cauze. Cea mai importantă consta în creșterea tensiunii sociale în perioada de adaptare la condițiile noi de viață, legată de incorporarea într-un stat nou, străin. Dacă temerile țărănimii privind introducerea iobăgiei au fost contracarate destul de ușor, atunci frustrările psihologice ale populației locale au continuat un timp, dând naștere unei psihoze latente de percepere a ocârmuirii noi. Atare stare psihologică este confirmată prin numeroase plângeri și reclamații înaintate de către populația locală autorităților țariste din regiune. Numai în anii 1812-1818 au fost înregistrate 1025 cazuri de revendicări, dintre care 51% reveneau ținutului Orhei (Tomuleț 2008, p. 47-48), iar în perioada anilor 1819-1828 numărul lor fiind de 477 (Ibidem, p. 55), iar pe întreaga durată a anilor 1812-1828 numărul total de revendicări însuma 1502 de cazuri. O cauză nu mai puțin importantă era și colonizarea masivă care contribuia la modificarea substanțială a situației demografice din regiune. Excluderea coloniștilor de sub jurisdicția autorităților locale și acordarea unor privilegii exagerate în comparație cu localnicii crea disensiuni între comunitățile localnicilor și ale coloniștilor, relativa bunăstare a ultimilor generând invidie, de la care era doar un pas până la crimă. O altă cauză care contribuia la tensionarea stării sociale era stabilirea frontierei de stat pe Dunăre și Prut și a celei vamale pe Nistru, ceea ce a avut consecințe nefaste asupra ordinii de drept.

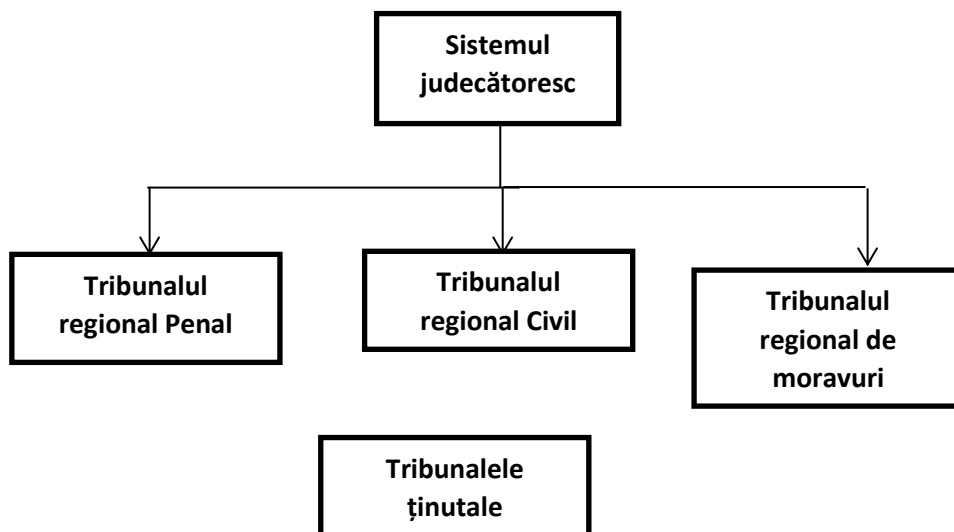
Înființarea și activitatea tribunalelor regionale și a celor ținutale din Basarabia (1812 - 1828)

Dezordinea totală din administrația regională a determinat autoritățile imperiale ruse ca, odată cu reorganizarea administrației Basarabiei, începând cu anul 1816, să fie instituite și noi organe judecătorești, reprezentate de Tribunalele regionale Penal și Civil, în anul 1828 – judecătoria de moravuri, iar mai târziu – Tribunalul Comercial și tribunalele ținutale. Structura sistemului judecătoresc este redată în schema nr. 1.

Personalul decizional din cadrul Tribunalului regional Penal era compus din președinte, numit din partea statului, și 3 consilieri, dintre care unul de asemenea era numit din partea statului, iar ceilalți 2 aleși din rândurile nobilimii locale. Tribunalul regional Civil avea structura asemănătoare cu a celui Penal, numai că numărul consilierilor era de 4 persoane, dintre care 1 numit din partea statului și 3 aleși de către nobilimea locală (Устав 1818, p. 8-9). Tribunalele ținutale erau compuse din 3 persoane, toți membrii fiind aleși din rândurile nobilimii locale (Устав 1818, p. 14). Situația nu s-a schimbat radical nici după

anul 1828, cu excepția faptului că numărul personalului decizional a fost extins până la 7 persoane. Președinții tribunalelor și câte doi consilieri erau numiți de către autoritățile centrale, 2 asesori erau aleși din partea nobilimii și 2 asesori din partea negustorilor (Полное собрание 1830, p. 199). Tribunalele ținutale erau compuse din președinte și un consilier numiți de către guvern, 2 consilieri aleși din partea nobilimii și 2 consilieri aleși din partea populației (Ibidem, p. 200). În ținuturi au fost înființate judecătoriile separate – civile și penale. Toate litigiile erau divizate în trei categorii: 1) penale, 2) de anchetă, 3) civile [Agachi 2013, p. 133]. Această structură nu s-a schimbat în mod esențial până la reforma judecătorească.

Schema 1: Structura sistemului judecătorec din Basarabia ³⁶

Complexitatea problemelor survenite a dat mari bătaii de cap organelor judecătorești. Infracriștiunea cea mai răspândită în regiune era furtul, în special al animalelor domestice și de tracțiune – cai și boi. De menționat că această tipologie a criminalității era caracteristică și pentru Țara Moldovei în perioada premergătoare anexării Basarabiei. Arealul de răspândire geografică a furturilor cuprindea întreaga Basarabie. Majoritatea furturilor se reducea la o pereche de boi sau doi-trei cai, porci etc. Însă, erau și cazuri ieșite din comun. Astfel, pe 8 septembrie 1819 Judecătoria ținutală din Tighina a intentat un dosar penal împotriva unui oarecare Vasile Mocan, de 30 ani, care furase 62 oi. În urma

³⁶ Schema a fost alcătuită de către autor în baza *Устав образования Бессарабской области 1818 г.* Кишинев, 1818. În: Полное собрание законов Российской Империи с 1649 года, Собрание второе, т. XXXV, СПб., 1830, nr. 27357 din 29 aprilie 1818.

hotărârii judecătii, inculpatul a fost eliberat prin cauțiune³⁷. Alt caz s-a produs în toamna anului 1820, când o bandă bine încheată, în componența căreia erau supuși ai Imperiului Habsburgic (după toate indiciile originari din Bucovina), alcătuită din Gheorghe Șerban, Ion Lungu, Ion Radu, Ion Bocea, Ioniță Nițăroș, Ion Pleta, Iordachi Ioniță, Ion Barcari, Tănase Caracaș, Ion Bucur, Ion Popa, Ion Fulga, Nicolae Funac și Nicolae Dimitriu, în total 14 persoane, în decurs de câteva zile a jefuit mai multe colonii bulgare din ținutul Ismail, sustrăgându-se unde au furat animale domestice și grâu, fiind ulterior condamnați destul de blând, doar prin cauțiune³⁸. Un alt caz ieșit din comun a fost cercetat de către judecătoria ținutală din Bălți, privind furtul a 500 de ruble, săvârșit de către Vasile, fiul Dăscăliței, în vârstă de numai 9 ani. Dosarul dat, la 10 mai 1820, a fost reîntors la poliție pentru cercetare suplimentară și a fost clasat în urma morții inculpatului³⁹.

Frontieră devenise ținta celor care intenționau să fugă în Moldova. Tentativele de violare a hotarului erau comise atât individual, cât și în grup sau în mod colectiv de către familii în deplină componență. Sugestiv din acest punct de vedere este și cazul cercetat de tribunalul ținutal din Akkerman, la 24 iulie 1821, care viza locuitorii Basarabiei Vasile Anton și Ion Macovenco cu soția, reținuți în Chilia în timpul trecerii ilegale peste Dunăre⁴⁰. Un caz similar, însă cu consecințe mai grave, a avut loc în localitatea Tucikov pe data de 7 februarie 1821. Locuitorul acestui oraș, Danilo Kolosenco, alcătuind un mic grup criminal, din a cărui componență făcea parte pământeanul său Ion Plotnicov și Maria Kovalciucova din satul Kislița, au furat de la subofițerul Mavrocordat 3 boi pe care i-au vândut în satul Ivancea. Cu banii câștigați au încercat să fugă peste Dunăre, însă au fost prinși, fiindu-le intentat un dosar penal. Drept urmare, Danilo Kolosenco și prietena sa, Maria Kovalciucova, au fost încarcerați de către poliția din Ismail, iar I. Plotnicov, a cărui vina era considerată mai mică, a fost eliberat prin cauțiune⁴¹.

Perioada respectivă era marcată și de apariția unui tip nou de infracțiuni, foarte alarmant pentru autoritățile țariste, și anume: complicitatea populației băștinașe la ascunderea și legalizarea persoanelor, a unui mare număr de țărani iobagi fugiți de pe moșiile stăpânilor lor din guberniile ruse în Basarabia. Poziția fruntașă din acest punct de vedere era deținută de ținutul Bender, locuitorii căruia se specializase în acordarea acestui tip de servicii, în cea mai mare parte contra plată. Mecanismul falsificărilor era simplu și lipsit de originalitate. Fugarul, sau chiar o întreagă familie de fugari din guberniile rusești, inclusiv din teritoriile

³⁷ ANRM, Fond 2, d. 726, f. 80 verso.

³⁸ Ibidem, f. 67-68.

³⁹ Ibidem, f. 3 verso-4..

⁴⁰ Ibidem, f. 24.

⁴¹ Ibidem, f. 68 verso-69.

ucrainene, se autointitulau rude apropiate ale unui băștinaș și obțineau viza de reședință locală, devenind locuitori ai Basarabiei, cu drepturi depline. De exemplu, pe 5 iunie 1821, 4 locuitori din orașul Bender (Tighina) (Ignatie Kotov, Nicolae Panteev, Egor Esinkov și Minei Reșetnikov) l-au înscris pe Afanasie Condratiev – iobag al moșierului Scepotkin, în calitate de cetățean al orașului Bender sub falsa familie de Șarkovkin, eliberându-i documentele respective. Fiind deconspirați, toți patru au fost puși sub arest⁴². Din totalul celor 48 de dosare penale aflate în proces în judecătoria orașului Bender în prima jumătate a anului 1821, 11 făceau parte din această categorie de infracțiuni, constituind 23 % din totalul infracțiunilor, situându-se pe locul doi după furt (Leșcu 2018, p. 200).

Este de menționat faptul că infracțiunile deosebit de grave, cum ar fi omorurile premeditate, erau foarte rare. Odată cu stabilirea în Basarabia a coloniștilor din diferite regiuni ale Europei, s-au făcut remarcate și unele manifestări de comportament necaracteristic regiunii, interpretat de către autorități drept manifestări cu caracter criminal. La începutul secolului al XIX-lea în Basarabia a început răspândirea masivă a unor erezii și secte religioase. Dacă creștinii ortodocși de rit vechi, sau așa-zișii lipoveni, erau în mod oficial recunoscuți de autoritățile ruse, atunci alte secte din cadrul ortodoxiei erau combătute de către autoritățile statului și cele ecleziastice. Una dintre ereziiile care s-a făcut remarcată în rândul populației de origine slavă din Basarabia era mișcarea subotnicilor. Subotnicii se deziceau de creștinism de rit ortodox și se converteau la iudaism, însă fără să recunoască Talmudul, bazându-se pe Vechiul și Noul Testament. Semnul distinct al sectei era circumscrierea membrilor săi, cum au fost cazurile lui Akim Livitin și Mihailo Hratțov⁴³, sau cel al unui grup întreg compus din 50 de oameni în frunte cu Andrei și Vasile Moskaliov, Ivan și Kirill Alexeev și Ivan Volkov⁴⁴. În ambele cazuri justiția a avut o atitudine destul de blândă, toți sectanții fiind eliberați prin cautiune. Profitând de toleranța judecătorească, imediat după ce au fost repuși în libertate, Ivan Volkov și Ivan Hratțov (fratele lui Mihailo Hratțov) au continuat activitatea de prozelitism în rândurile populației, reușind să constituie o sectă, care număra în rândurile sale 45 de persoane. Toți au fost arestați, însă, în urma hotărârii judecătorești ținutale Bender din 7 iunie 1821, au fost eliberați prin cautiune⁴⁵. Toleranța manifestată față de subotnici și duhobori, o altă sectă ortodoxă, se explică prin simpatiile împăratului Alexandru I pentru sectele respective.

O problemă mai puțin studiată este cea legată de infracțiunile îndreptate împotriva moralității, care cădeau sub incidența Codului civil. În niciun alt

⁴² Ibidem, f. 82 verso.

⁴³ ANRM, Fond 6, d. 87, f. 86 verso.

⁴⁴ Ibidem, f. 90- verso 91.

⁴⁵ Ibidem, f. 91- verso 92.

compartiment al dreptului nu se observa mai clar și reliefant ipocrizia autorităților ruse ca în aplicarea dreptului civil în Basarabia. Dacă în celelalte domenii ale dreptului introducerea modelului rusesc era una directă și imediată, atunci în ce privește relațiile familiale, moralitatea – aspecte ce făceau parte din viața cotidiană a majorității absolute a populației regiunii, tactica adoptată era una specială. Autoritățile țariste au recunoscut tacit existența dreptului local, bazat atât pe dreptul romano-bizantin, cât și pe obiceiul pământului. Conform datelor oficiale depistate, putem observa că infracțiunile îndreptate împotriva moralității erau destul de rare în Basarabia. În prima jumătate a secolului al XIX-lea au fost descoperite numai 9 cazuri, ceea ce atestă înalta moralitate a societății bazată pe valorile tradiționale creștine. Important este că absolut toate cazurile menționate au fost cercetate de către autoritățile locale sau cele religioase în baza legislației ruse, nu însă în baza cutumei autohtone.

Concluzii

Analiza dosarelor tribunalelor ținutale demonstrează că numai în primele șase luni ale anului 1821 au fost deschise 392 dosare, cu un număr total de 669 inculpați, fără a se ține cont de ținutul Sorociei, dosarele căruia nu se regăsesc în arhivă, cifra reală fiind mult mai mare. Reieșind din numărul populației Basarabiei, care, potrivit recensământului din 1817, era de aproximativ 482630 de oameni (Nistor 1991, p. 197), constatăm că sub anchetă se afla 0,13 % din întreaga populație, sau poate ceva mai mult, dacă vom lua în considerare și ținutul Soroca. Cota de 0,13 – 0,15 % prezintă media pe întreaga durată a anilor 1812-1828, fiind mult mai mică decât media din Imperiul Rus în prima jumătate al secolului al XIX-lea, care constituia 0,51 %⁴⁶. Infracțiunile cercetate de către tribunalele de toate nivelurile erau clasificate în următoarele categorii:

- a) furt – 108 dosare (27,5 %);
- b) tâlhărie și delapidare a bunurilor materiale – 15 dosare (3,8 %);
- c) omor premeditat și omor nepremeditat – 11 dosare (2,8 %);
- d) bătăi și huliganism – 19 dosare (4,8 %);
- e) trecerea frauduloasă a frontierei de stat – 9 dosare (2,2 %);
- f) falsificarea vizelor de reședință ale fugarilor din alte gubernii ale Imperiului Rus – 13 dosare (3,3 %);
- g) infracțiuni religioase – 4 dosare (1%);
- h) contrabanda, falsificarea și distrugerea monedei – 6 dosare (1,5 %).

În săvârșirea infracțiunilor respective au fost implicate 669 de persoane, dintre care, potrivit numelor de familie – metodă imperfectă, dar unica posibilă pentru începutul secolului al XIX-lea, moldovenii constituiau 111 persoane, sau 16,5 %. Putem menționa că în perioada anilor 1812-1828, conform datelor

⁴⁶ Calculul a fost efectuat de autor în baza numărului populației Imperiului în prima jumătate a secolului al XIX-lea și a numărului total de inculpați.

statistice, nivelul infracțional în Basarabia a crescut simțitor, ceea ce se explică, în primul rând, atât prin introducerea evidenței statistice în regiune care nu exista în trecut, cât și prin creșterea masivă a numărului populației, prin lipsa unei administrații eficiente în regiune. În același timp, nivelul infracțional în Basarabia era mai mic în comparație cu nivelul general pe Imperiu. Din acest punct de vedere, Basarabia era considerată ca o oază de liniște și pace. Faptul că populația băștinașă nu era atrasă în săvârșirea infracțiunilor se explică atât prin numărul mic al moldovenilor implicați în săvârșirea crimelor (16,5%), cât și prin faptul că majoritatea cazurilor cercetate de către judecătoriile ținutele nu erau criminale, ci cele civile. Din numărul total de 72 de dosare luate la evidență de către Tribunalul din Akkerman în prima jumătate a anului 1821, 53 erau cele civile, reprezentând majoritatea absolută, care erau procesate în conformitate cu legile autohtone⁴⁷. Faptul devine și mai relevant, dacă vom ține cont de faptul că cea mai mare parte a inculpaților au fost eliberați prin cauțiune, pe atunci cel mai răspândit tip de condamnare în Basarabia, justificat și prin numărul insuficient de închisori (Leșcu 2018, p. 201).

Referințe bibliografice:

1. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, отделение 1, Том III, закон nr. 2334 (1830). Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1643 с.
2. Свинын П. (1867) Описание Бессарабской Области. Составлено ведомства государственной коллегии иностранных дел надворным советником Павлом Свиныным, 1816 года, 1-го июня. *Записки Одесского общества истории и древностей*, т.6. Одесса.
3. Устав образования Бессарабской области 1818 г. Кишинев.
4. Agachi A. (2013) Comitetul Provizoriu al Basarabiei. *Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială*, Vol. IV, nr. 5-6, Chișinău: CEP USM.
5. Leșcu A. (2018) Fenomenul infracțional în Basarabia. 1812 – 1828. *Conferința științifică internațională "Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației"*, 7 iunie 2018, Volumul II, Cahul, p. 198-202.
6. Nistor I. (1991) *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea moldovenească.
7. Tomuleț V. (2008) Protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812 – 1828. *Tyragetia*, seria nouă, vol. II [XVII], nr. 2, Chișinău, p. 43-64.

⁴⁷ ANRM, Fond 2, d. 726, f. 138.